75
1

philatelica

philatelica 1975/1

TARTALOM

Orbán Ferenc:
Az 1874. évi I. típusú 5. krajcáros

Pákozdi László:
A magyar levélboríték-rajzú bélyeg centenáriuma

Bánfalvi Tamás:
Az első rányomott bélyegű 5 krajcáros postautalványon

Idegen nyelvű tartalom

A MAGYAR BÉLYEGGYŰJTŐK ORSZÁGOS SZÖVETSÉGE
TUDOMÁNYOS MUNKAKÖZÖSSÉGE KÖZLÖNYE
SZERKESZTI: SURÁNYI LÁSZLÓ
SZERKESZTŐK: PÁKOZDI LÁSZLÓ, DR. SCHOLZ TAMÁS
FELELŐS KIADÓ: DR. SOÓS LÁSZLÓ
IV. ÉVFOLYAM

Az 1874. évi I. típusú 5 krajcáros

ORBÁN FERENC (SILKEBORG)

A Filatéliai Szemle 1971. évi IX. havi számában az 1874. évi I. típusú 5 krajcárosról írt tanulmányomat ezzel a keltezéssel kezdtem: 1965. november 29. Ekkor került a tárgyalandó bélyegből gyűjteményembe nagyobb mennyiségű tömeganyag. Most ezen sorok írásakor előttem fekszik egy feljegyzés a következő szöveggel: „Megtaláltam a 100. bélyegképet, az ív 86. ívhelyének bélyegét, 74—02—05."

Nehéz, de értelmetlen is lenne kiszámítani, hogy mennyi időt töltöttem ennek az anyalemeznek rekonstruálásával, hiszen időközben több más, magyar klasszikus bélyeggel is foglalkoztam.

Az említett 1971-ben megjelent cikk az abban az évben Budapesten rendezett nemzetközi bélyegkiállításon bemutatott gyűjteményem ismereteit tartalmazta, míg jelen tanulmányomban az 1974. évi budapesti, jubileumi kiállításon szerepelt gyűjteményemnek ennek a címletre vonatkozó ismereteit közöltem.

Jelen tanulmányom néhány részletében azonos a korábbival, de számos helyen — a legújabb megállapítások alapján — kibővült. Úgyszintén nem azonos a korábbiakkal az ismertetőjelek ábrái és az ismertetőjelek elnevezései.

Az I. típusú 5 krajcáros 100 bélyegképes anyalemezének ismérveit, a színes számúak többi címletének az utóbbi években történt feldolgozásához hasonlóan az alábbiakban bocsátom az ezen terület iránt érdeklődő filatelisták rendelkezésére.

A bélyegek csoportosítása

Az I. típusú 5 krajcáros bélyegei az eredeti anyalemezt és a többszöri utánmetszést figyelembe véve az alábbi csoportokba sorolhatók:

1. A még nem javított anyalemezről származó bélyegek.

2. Finoman utánmetszett anyalemezről származó bélyegek (A).

3. Durván utánmetszett nyomólemezről származó bélyegek (B).

4. Ernyős alakban utánmetszett nyomólemezről származó bélyegek (C).

Mivel az 1. csoportba tartozó bélyegekről ma még kevés ismerettel rendelkezünk, a 2—4. csoportba tartozó bélyegek — jelöljük ezeket A, B és C-vel — jellegünk szerint az alábbi módon foglalhatók össze.

A még nem javított anyalemezről származó bélyegek

A Monográfia III. kötetének 553. oldalán Payer adatai alapján közli, hogy Bartal György földművelésügyi miniszter, akihez akkor a posta tartozott, 1874. szeptember 22-én utasította az Államnyomdát, hogy a Budapesti Postaigazgatóság részére kiadandó rendes ellátmányon felül minden értékből biztosítson még 10 db 100-as ívet bélyeggyűjtőknek, múzeumoknak és más érdeklődőknek, hogy már az általános eladás előtt beszerezhessék azokat.

Sajnos, nincsenek adataink a külföldi bélyegmúzeumok bélyegeiről, de elgondolható, hogy 1874 őszén szétküldött bélyegek a még nem javított anyalemezről gyártott első nyomólemezzel készültek.

1. ábra. A még nem javított anyalemezről származó bélyeg. (33. ívhely.)

Ezen bélyegek kivitele megfelel a Monográfia III. kötetében az 552. oldalon a 447. ábrán c jellel bemutatott 5 krajcáros próbanyomatának, amely ki is van állítva a Bélyegmúzeumban.

Az 1. ábrán bemutatok egy ilyen bélyeget. Ehhez hasonló van a Visnya-gyűjteményben is, mindegyik 13-as vonalfogazású.

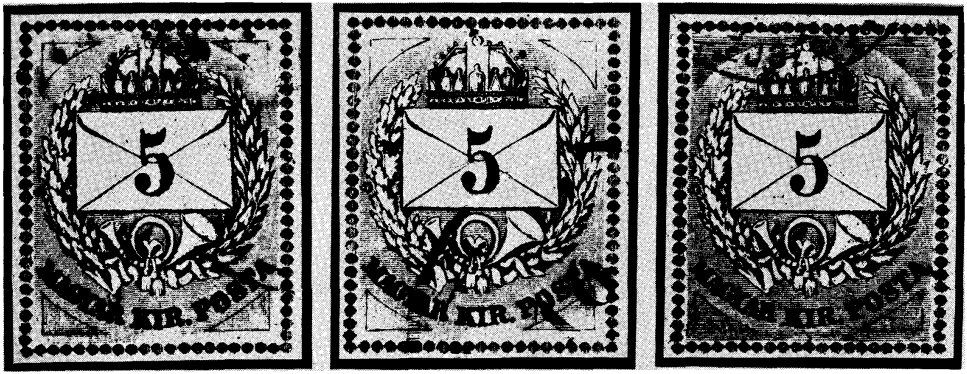
Míg a szóban forgó időszakból ismert néhány darab I. típusú 3 krajcáros használatlanul, de levélen is, amely az 1871-es kiadás keretfogazó gépen lett fogazva addig az I. típusú 5 krajcárosból ilyen fogazás ($9^1/_4$: $9^1/_2$) nem ismert.

A Gotthard-féle keretfogazógép használata arra enged következtetni, hogy a fogazás még a sorfogazógép üzembe helyezése előtt történt, erre vall az is, hogy az előbb említett I. típusú 3 krajcárosok is a még nem utánmetszett anyalemezről származnak.

Az I. típusú 5 krajcárosból hamis $9^1/_4$: $9^1/_2$-es utánfogazást eddig nem láttam, de annál többet a II. típusból.

A. Finoman utánmetszett anyalamezről származó bélyegek (2. ábra)

A finoman utánmetszett anyalemezről valószínűleg *hat* nyomólemez készült, amelyek a nyomólemezeken megállapítható ismertetőjelek, ez esetben *lemezhibák* alapján a legtöbb ívhelyen elég jól elkülöníthetők. Legkorábbi ilyen példányom: Budapest—Lipótváros, 1874. október 23. keltezésű. Ezen felül még több októberi keltezésű példányom van, amelyek Budapest—Lipótváros, —Főposta, —Terézváros bélyegzésűek. Az előfordult bélyegzések azt látszanak igazolni, hogy ezek a bélyegek a nagyobb budapesti hivataloknál kerültek felhasználásra. Az erről az anyalemezről készült nyomólemezek még 1875. áprilisában is használatban voltak. Ezt az ugyanazon anyagból származó, az 1875. évben felhasznált II. típusú 5 krajcáros bélyegek színváltozatainak segítségével sikerült meg-

2. ábra. Az A, B és C jelű nyomólemezről származó 89. ív-hely bélyegei. (Közös ismertetőjeleik: a, c, f, i és k; l. a későbbi szöveges leírást!)

határoznom. Az új, a II. típusú anyalemezről származó legkorábbi példányom 1875. március 5-i keltezésű, de úgy tűnik, hogy a bélyegek gyártásához egyidejűleg — március havában — használták a két különböző anyalemezről származó nyomólemezeket.

B. Durván utánmetszett nyomólemezről származó bélyegek (2. ábra)

Ezeknek a bélyegeknek az a jellegzetessége, hogy mind a sarokháromszögek, mind a gyöngyök egy része *durva, erős vonalakkal* javított. A lemez néhány ívhelyén a gyöngyöket kétszer, háromszor is javították. *Ezek a gyöngyök jellegzetesen sötét színárnyalatúak.* Ez a javított lemez már 1874. november elején használatba került. Feltevésem szerint ez a nyomólemez még *az anyalemez teljes és finom utánmetszése előtt készülhetett* és rossz minősége ellenére 1875. áprilisáig nyomtatásra használták. A metszetjavítások segítségével a lemez elhasználódásának periódusait jól lehet követni. A háromszögek javításának stílusa hasonló a 10 krajcáros I. típusánál tapasztalt javításokéval (lásd: Philatelica 74/1. szám, 29. oldal, 2. ábra).

C. Ernyős alakban utánmetszett nyomólemezről származó bélyegek

Ezeknek a bélyegeknek az a jellegzetessége, hogy az egyik nyomólemezen a felső és alsó gyöngysor

melletti, valamint a háromszögek területén levő alapvonalakat *finom és egyenes vonalakkal* javították. (2. ábra.) Néhány ívhelyen a gyöngysort is utánmetszették. Legkorábbi ilyen példányom bélyegzésének kelte: 1875. január 4.

Megemlítem még, hogy anyagomból átlagosan 20 bélyeg jut minden ívhelyre. Ebből átlagosan 13% a B, és 5% a C jelű bélyegekre. Ez meg is felel a *feltételezetten készült nyomólemezek arányának*, vagyis 6 : 1 : 1.

(Az ernyős metszetjavítások felismerése és azok gyűjtése már a századforduló előtt ismert és kedvelt volt. Ez az oka annak, hogy az elmúlt fél évszázad alatt „ernyős" 5 krajcárost még az ún. szűzanyagban is alig lehetett találni. Ez a magyarázata a szerző gyűjteményében levő 5%-os előfordulásnak, ami a jelen körülményeink között kitűnő eredmény! A szerk. megjegyzése.)

A kutatás jelenlegi helyzete

Meg kell jegyeznem, hogy a kutatómunkát nagymértékben nehezíti az a tény, hogy az A, B és C jelű bélyegeken csak az anyalemezről származó ismertetőjelek azonosak. Ezeknek legtöbbjét azonban eltakarják a B, de különösen a C nyomólemezen végzett javítások. Így gyakran egy-egy B, vagy C jelű bélyegpár — ismertetőjelek hiányában — nem segíti az ívrekonstrukciót.

Az A jelű bélyegekből ma már ismert mind a 100 ívhely ismertetőjele. Ezen a halmazon belül is voltak különleges kutatási problémák. Ugyanis, míg az alsó ívfél felső és alsó gyöngysorát finom vonalkákkal már az anyalemezen, addig a felső ívfél ívhelyének — főleg felső gyöngysorait — magukon a nyomólemezeken javították. A 10. ívhelynek eddig *négy* különböző gyöngy utánmetszése ismert.

A *B jelű bélyegek közül eddig 56 különböző ívhely ismertetőjele lett meghatározva.* Ezen felül kb. 30 különböző bélyegkép ismert, de ívhelyüket a fent említett nehézségek miatt ez ideig megállapítani nem sikerült. Feltehetően nagy segítséget jelentene a Bélyegmúzeumban levő Dessewffy-féle anyag vonatkozó részének alapos tanulmányozása.

A *C jelű bélyegek közül 81 különbözőnek ívhelye ismert.* Még további 10 bélyegkép ismert, de ívhelyre még nem azonosított. Míg korábban azt tételeztem fel, hogy a C jelű nyomólemez a még nem javított anyalemezről készült, később megállapítottam, hogy ez a nyomólemez a finoman utánmetszett anyalemezről készült másolat. Ezért a C jelű bélyegeken az utánmetszett gyöngyök alakja is adhat támpontot az ívhelymeghatározáshoz olyan bélyegeken, amelyeken az ernyős utánmetszés takarja az ismertetőjelet.

Sajnos, 1965 óta alig sikerült anyagot találnom, ezért köszönetemet fejezem ki azoknak a gyűjtőtársaknak, akik anyagukat tanulmányozás céljából Budapesten rendelkezésemre bocsátották, főként a B és C jelű bélyegeiket.

A bélyegek gyártási és forgalmi ideje

Mielőtt hozzáfogtam volna a halmazokra való bontáshoz, a bélyegeket keltezés szerint szétraktam a színváltozatok meghatározása céljából. A bélyegek forgalmi mennyiségének az időhöz kötött görbéje tipikus Poncelet-féle elosztási görbe, amely gyorsan emelkedik, minthogy csak kb. öthónapos gyártási időszakról van szó. A görbe 1875. márciusában éri el a csúcspontot, majd rohamosan csökken. Egyes példányok, még 1875 végéről is felbukkannak, de a készlet zömét már korábban felhasználták. Így ennél a címletnél is a *használatlan* példányok ritkaságának tipikus esete következett be.

Bélyegpárok, csíkok, tömbök

A legnagyobb ismert *használatlan összefüggés* a négyestömb. (O. G. Schaffling USA; J. Klein, Izrael a „Budapest 71"; G. S. Ryan, Anglia az 1974. évi jubileumi kiállításon bemutatott gyűjteményében láthattuk. Ez utóbbi ívhelye: 04—05/14—15.)

Hogy az I. típusú 5 krajcáros *használt négyestömbben* is ritka, abban leli magyarázatát, hogy a pénzutalványokon a bélyegek felragasztására szánt hely keskeny volt a négyestömbnek, ezért a bélyegeket csíkokban ragasztották fel. Másrészt a 15 krajcáros ajánlási viteldíj három darab 5 krajcárossal már leróható volt.

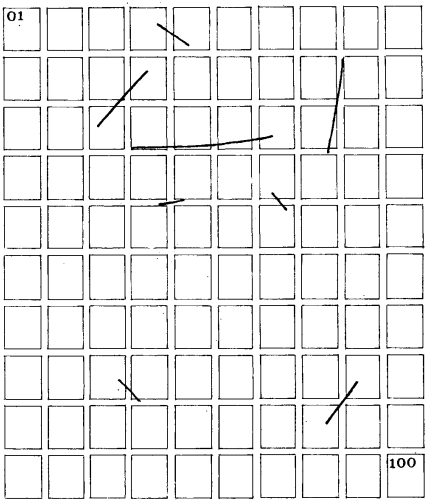
A bélyegek színe

A bélyegek színe 1874. októberétől december végéig *piros*. Igen ritka a feltehetően 1874. november végéről származó erős *karmin* szín, amely *használatlanul ismeretlen!* 1875. januárjában felbukkannak a forgalomban a kisebb mennyiségben készült *téglavörös* bélyegek, amelyekből *használatlan* példányt a szakirodalom ez ideig szintén nem ismer. A piros szín színárnyalatai 1875. március végéig dominálnak és ezt váltja fel a *rózsaszín*, főleg áprilisi keltezésű bélyegzésekkel. Ez a szín *megfelel* az ugyanazon időben a II. anyalemezről származó 5 krajcárosok színének.

A nyomás minősége, a nyomólemezek sérülései

A nyomás minősége 1874-ben egyenletes. 1875-ben valószínűleg több kísérlet történt a gyengén kivitelezett nyomólemezekkel való nyomás javítására. Így a nyomás időnként erős, időnként gyenge, de rendszerint ez utóbbi csoportba sorolható.

Az anyalemez felépítésének rekonstrukciójánál nagy segítségül szolgált egy erős, jellegzetes forrasztási

3. ábra. Az A jelű nyomólemezeken található hosszú karcok elhelyezkedése az íven.

nyom a vízszintes 5. és 6., egy másik a 4. és 5. sor között.

Végül nagy szolgálatot tettek az egyes nyomólemezeken mutatkozó hosszú karcok, amelyek több ívhelyen is áthaladnak (3. ábra). E hosszú karcokon kívül az egyik A jelű nyomólemezen számos, apró karc található az ív közepe táján (33—34., 43—44.), amely a lemez gondatlan, síkbeli elforgatásából eredhet, minthogy ezek a karcok sok irányúak (4. ábra).

4. ábra. Az egyik A jelű nyomólemez 34. ívhelyéről származó bélyeg, amelynek borítékján sok rövid karc van

5. ábra. Egyik nyomólemez 45. ívhelyéről származó „szeplős" bélyeg.

Érdekes jelenség ennél a címletnél is a „szeplős" bélyegeket (5.ábra) szolgáltató nyomólemez. A „szeplők" a lemez kiemelkedő sík felületein (boriték, bélyegköz) találhatók. Keletkezésük oka Visnya Sándor szerint a nyomólemez készítésnél felhasznált grafitpor összeégésének tulajdonítható. A „szeplők" elhelyezkedési mintája alapján megállapíthattam, hogy az A jelű nyomólemezből három ilyen sérült lemez volt.

További érdekesség az, hogy találhatók olyan példányok is, amelyeken a szöveg betűi fehérek (6. ábra). Ezek keletkezésének oka az ún. „száraz" nyomás, amelynél nem rakódott le elegendő festék a betűk bemélyedéseibe. Ezt javítani kívánták a betűk utánmetszésével. Az utánmetszés jól látható, a betűk deformált alakján, sőt, ezek gyakran „szörösek".

Az utánmetszések kivitele alapján megállapítható, hogy több személy javította a nyomólemezeket. Ezeknek meg volt a „stílusuk", ki finom, ki goromba vonalakkal javított.. Különösen finoman végzett, szép, egyenletes alapvonal-utánmetszés található a C jelű lemez ívhelyeinek egy részén, de ezen is találhatók olyan rendszertelen vonalkázások, hogy ezek egy „pályaudvar légi fényképéhez" hasonlítanak.

Metszetjelek

Az I. típusú 5 krajcároson megtalálhatók az I. típus *közös* metszetjelei (l. Philatelica 1972 1. szám, 15. oldal). *Egyedi* metszetjelet eddig nem ismerünk.

6. ábra. Az egyik A jelű nyomólemez 82. ívhelyének bélyegei. A felső kettőn a felirat betűi fehérek; az alsón utánmetszettek.

Itt említem meg, hogy már az első galvánmásolaton, amelybe az értékszámot bemetszették, a gyöngysorok gyöngyei gyengén másolódtak át. Így ez az I. típussal kapcsolatban szintén közös metszetjelnek tekinthető a 2, 3, 5 és 10 krajcárosnál. Ezzel szemben a II. típusú 5 krajcáros anyalemezének készítésekor a gyöngyöket már az első galvánmásolaton javították. Az I. típusra jellemző továbbá a KIR. felirat alatti alapvonalak gyengébb átmásolása, ami számos helyen kopásnak tűnő nyomatként mutatkozik.

Oszlop-ismertetőjelek

Az alábbiakban felsorolom és ábrán bemutatom az eddig megállapított oszlop-ismertetőjelcket az utóbbi években kialakított jelölési rendszer szerint (7. ábra).

I. oszlop (A)

1. Tűszúrásnyi pont a boríték jobb negyedében, a boríték széléhez közel, a 10. gyöngy magasságában.

II. oszlop (B)

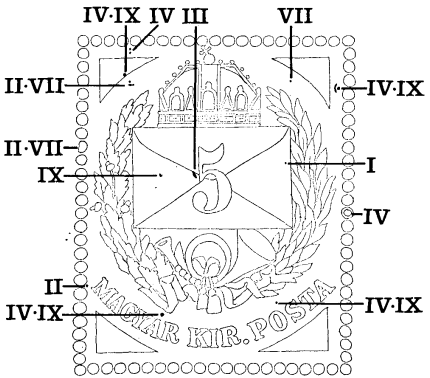
1. Az alapvonalon tűszúrásnyi pont és alatta kis vízszintes vonalka a bal felső háromszög és a koszorú csúcslevele között (hasonló a VII. oszlop 1. jeléhez).
2. A bal oldali gyöngysor 9. gyöngyének bal fele hiányzik (azonos a VII. oszlop 2. jelével).
3. Tűszúrásnyi pont a bal oldali gyöngysor 19. és 20. gyöngye között, az M betű talpától jobbra.

III. oszlop (C)

1. Színes, kissé balra dűlő karc a boríték bal negyedében, a felmenő keresztvonal alatt, az értékszám függőleges szárától balra.

IV. oszlop (D)

1. Színes folt a jobb felső háromszög átfogója és a jobb gyöngysor 4. és 5. gyöngye között. Tőle balra kis simított foltocska (hasonlít a IX. oszlop 1. jelehez).
2. Színes folt a bal felső háromszög átfogójának közepétől kissé feljebb, a belső oldalhoz tapadva (azonos a VII. oszlop 2. jelével).
3. Színes pont a második A betű felett, a szalag felmenő ága közelében (azonos a IX. oszlop 3. jelével).
4. Tűszúrásnyi pont a O és S betű köze felett, a szalag alatt (azonos a IX. oszlop 4. jelével).
5. Kettős tűszúrásnyi pont (gyakran két utánmetszett vonal) a felső gyöngysor 4. és 5. gyöngye köze alatt.
6. A jobb oldali gyöngysor 14. gyöngye kopott.

7. *ábra.* Az I. típusú 5 krajcáros oszlop-ismertetőjelei.

V. oszlop (e)

Oszlop-ismertetőjele jelenleg nem ismert

VI. oszlop (f)

Oszlop-ismertetőjele jelenleg nem ismert.

VII. oszlop (B_1)

1. Kettős tűszúrásnyi pont az alapvonalon, a bal felső háromszög és a koszorú csúcslevele között (hasonló a II. oszlop 1. jelehez).
2. A bal oldali gyöngysor 9. gyöngyének bal fele hiányzik (azonos a II. oszlop 2. jelével).
3. Tűszúrásnyi pont a jobb felső háromszög befogója sé a jobb oldali koszorú 2. külső levele között.

VIII. oszlop (g)

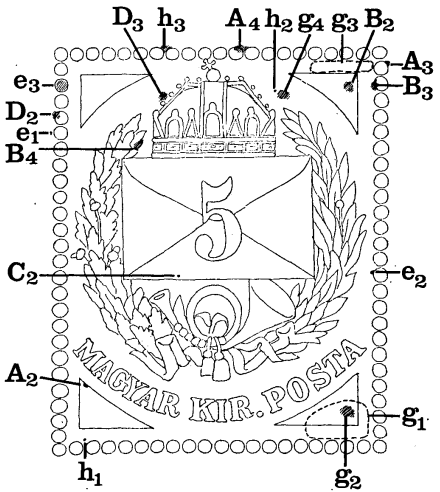
Oszlop-ismertetőjele jelenleg nem ismert.

IX. oszlop (D_1)

1. Színes pont a jobb oldali gyöngysor 4. és 5. gyöngye közének magasságában, a függőleges befogó mellett (hasonló a IV. oszlop 1. jelehez).
2. Színes folt a bal felső háromszög átfogójának közepétől kissé feljebb, a belső oldalhoz tapadva (azonos a IV. oszlop 2. jelével).
3. Színes pont a második A betű felett, a szalag felmenő ága közelében (azonos a IV. oszlop 3. jelével).
4. Tűszúrásnyi pont az O és S betű köze felett, a szalag alatt (azonos a IV. oszlop 4. jelével).
5. Tűszúrásnyi pont a boríték bal negyedének közepén.

X. oszlop (h)

Oszlop-ismertetőjele jelenleg nem ismert.

8. ábra. Az I. típusú 5 krajcáros csoportos ismertetőjelei.

Csoportos ismertetőjelek

Az ívrekonstrukciót nagymértékben elősegítette a nagyszámú csoportos ismertetőjel elhelyezkedésének meghatározása. Ezeket az alábbiakban felsorolom, szövegesen leírom és a 8. ábrán bemutatom.

A_2 : 11, 31, 41, 61, 81, 91;
A_3 : 11, 31, 61, 81;
A_4 : 11, 31, 61, 81;
B_2 : 12, 32, 62, 82;
C_2 : 13, 33, 43, 63, 83, 93;
e_1 : 15, 25, 35, 45, 65, 75, 85, 95;
e_2 : 15, 35, 45, 65, 85, 95;
e_3 : 15, 35, 65, 85;
B_3 : 17, 37, 67, 87;
B_4 : 17, 37, 67, 87;
g_1 : 08, 28, —, 58, 78, 98;
g_2 : 08, 28, 58, 78;
g_3 : 18, 38, 68, 88;
g_4 : 18, 38, 68, 88;
D_2 : —, 39, 69, 89;
D_3 : —, 39, 69, 89;
h_1 : 20, 40, 50, 70, 90, 100;
h_2 : 20, 40, 70, 90;
h_3 : 20, 40, 70, 90;

A_2 : Színes folt a bal alsó háromszög felső csúcsa közelében, az átfogó belső oldalához tapadva.
A_3 : Színes folt a jobb oldali gyöngysor 2. gyöngyének külső, felső oldalához tapadva.
A_4 : Színes, simított folt a felső gyöngysor 12. gyöngyének tetején.
B_2 : Simított folt a jobb felső háromszög derékszöge közelében.
C_2 : Tűszúrásnyi pont a boríték alsó negyedében, a kürt fúvókájától jobbra fekvő levél csúcsa felett, a boríték alsó pereménél.
e_1 : Színes folt a bal oldali gyöngysor 6. gyöngyétől balra.
e_2 : Kis, színes nyúlvány a jobb oldali gyöngysor 15. gyöngyének belső oldalán, fenn.
e_3 : Simított folt a bal oldali gyöngysor 3. gyöngyében.
B_3 : Nagy, simított folt a jobb oldali gyöngysor 15. gyöngyének belső oldalán.
B_4 : Simított folt a bal oldali koszorúnak a korona felé forduló belső levelén.
g_1 : A háromszög vízszintes befogója körül az alapvonal és a jobb alsó háromszög kopott.

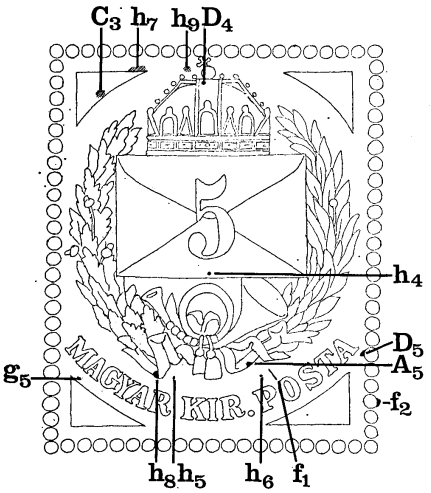
g_2 : Ugyanott nagy simított színes folt a háromszög derékszögű csúcsa közelében.
g_3 : Az alapvonal és a jobb felső háromszög kopott a háromszög vízszintes befogója felett.
g_4 : Simított folt a alapvonalon a korona és a jobb felső háromszög átfogója között.
D_2 : Nagy, simított színes folt a bal oldali gyöngysor 5. gyöngyének külső oldalán.
D_3 : Nagy, simított színes folt a korona bal oldalán, kívül, a korona gyöngyeinek közepe táján.
h_1 : Tűszúrásnyi pontocska az alsó gyöngysor 2. és 3. gyöngyének köze felett, az alapvonal alatt.
h_2 : A koronától jobbra kis, színes simított folt a koszorú csúcslevele felett.
h_3 : Simított folt a felső gyöngysor 7. és 8. gyöngyének köze felett, a gyöngyökhöz tapadva.

Páros ismertetőjelek

Míg a csoportos ismertetőjelek az anyalemez első felének felépítésekor a tízes sávok és a huszas tömbök másolásakor keletkeztek, ugyanakkor a páros ismertetőjelek az 50 képes első fél anyalemezének másolásakor jöttek létre. Ezeket az alábbiakban felsorolom, szövegesen leírom és a 9. ábrán bemutatom.

A_5 : 31, 81	g_5 : 28, 78	h_5 : 30, 80
C_3 : 33, 83	D_4 : 19, 69	h_6 : 30, 80
f_1 : 26, 76	D_5 : 39, 89	h_7 : 40, 90
f_2 : 36, 86	h_4 : 30, 80	h_8 : 40, 90
		h_9 : 40, 90

A_5 : Erős, színes folt a bojttól jobbra levő ferdén elhelyezkedő szalag alsó szegélyén.
C_3 : Nagy simított folt a bal felső háromszögben, az átfogó közelében.
f_1 : Színes karc az O betű felett.
f_2 : A jobb oldali gyöngysor 23. gyöngyének jobb oldalán simított folt.

9. ábra. Az I. típusú 5 krajcáros páros ismertetőjelei.

g_5 : Tűszúrásnyi pont a bal alsó háromszög átfogója felett, a felső csúcs közelében.
D_4 : Színes folt a korona középső pántjában, az országalma alatt, balra.
D_5 : Erős, színes nyúlvány a jobb oldali gyöngysor 20. gyöngyének belső oldalán.
h_4 : Színes folt a boríték alsó negyedében, középen, az értékszám alatt.
h_5 : Kis, színes folt az első R betű felett, a szalag közelében.
h_6 : Kis, színes folt az O betű felett, a szalag közelében.

h_7 : Nagy simított folt a bal felső háromszög vízszintes befogójához tapadva, a 6. gyöngy alatt.
h_8 : Színes folt a bal oldali szalag alsó csücskében.
h_9 : Simított folt az alapvonalon, a korona keresztjétől balra.

Az anyalemez felépítése (1. táblázat)

Az előbb felsorolt csoportos, páros ismertetőjelek elhelyezkedéséből következtetni lehet az anyalemez felépítési sorrendjére. A Philatelica előző számaiban használt félíves rendszerrel azonos módon a következőket állapíthatjuk meg. Az első vízszintes sorban az első eredeti tizes sáv helyezkedik el. Erről egy tizes magaslemez (patrica) közbeiktatásával két darab tizes mélylemez készült. Ebből az egyiket az eredeti tizes mélylemez alá forrasztották és újabb galván másolat segítségével elkészült a másik huszas tömb: a 3. és 4. vízszintes sor. Az 5. sor az eredeti tizes sáv patricájáról vett *második* mélylemez.

A felső ívfél készült először és ebben a 06 hely volt a kiinduló pont. Ezután egy 50 darabos másolatot készítettek a felső ívfélről és ezt az alá forrasztották.

Az egyes darabokból és összefüggésekből való összeállítást a következő rendellenességek nehezbítették.

A 07. ívhelyen hiányzik a B_1 ismertetőjel 1. sz. eleme. Ez csak azzal magyarázható meg, hogy azt még az anyalemez készítésekor simítással eltávolították, mégpedig az 50 darabos másolat elkészítése után.

Hasonlóan kellene magyarázni azt, hogy az 59. ívhelyen hiányzik a D_1 ismertetőjel 3. sz. eleme, a nagy

I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.
A	B	C	D	—	—	B_1	$g_{1,2}$	D_1	—
$A_{2,3,4}$	B_2	C_2	D	$e_{1,2,3}$	—	$B_{1,3,4}$	$g_{3,4}$	$D_{1,2,3,4}$	$h_{1,2,3}$
A	B	C	D	e_1	f_1	B_1	$g_{1,2,5}$	D_1	$h_{4,5,6}$
$A_{2,3,4,5}$	B_2	$C_{2,3}$	D	$e_{1,2,3}$	f_2	$B_{1,3,4}$	$g_{3,4}$	$D_{1,2,3,5}$	$h_{1,2,3,7,8,9}$
A_2	B	C_2	D	$e_{1,2}$	—	B_1	—	D_1	h_1

1. táblázat. Az I. típusú 5 krajcáros félívének felépítése.

színes pont az A betű felett, de akkor ott egy nagy simított foltnak kellene lennie — de ilyen nincs!

Végezetül megemlítendő, hogy a 19. ívhelyen hiányzik a D_2 és D_3 ismertetőjel. Mivel ezek csoportos ismertetőjelek, elképzelhető, hogy az eltávolítandó tűszúrás a másoláshoz felhasznált 20 darabos patrícán keletkezett, de akkor kérdéses, hogy miért lett simítás a 69. ívhelyen?

A felsorolt rendellenességek megerősítik azon megfigyelést, hogy a rosszul sikerült anyalemez gyors javítása érdekében az utánmetszéseket rendszertelenül végezték el. Maga az anyalemez rajza olyan finom karcokból áll, hogy azon a legnagyobb jóindulattal se lehet megtalálni a kis tűszúrásokat. Ezért úgy képzelem el, hogy a javítandó helyet egy papírra vett lenyomatra jelölték fel a metsző számára. Ismerve az anyalemez másolási rendszerét, elgondolható, hogy a revizor rutinosan megjelölt olyan helyeket is, ahol nem volt szükség javításra.

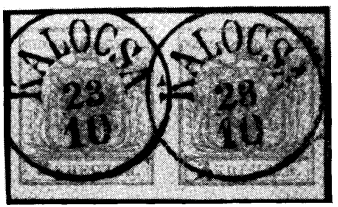
(folytatjuk)

KÉSZPÉNZÉRT
VÁSÁROLOK

LUXUS MINŐSÉGŰ

KLASSZIKUS BÉLYEGEKET
minden változatban, a világ bármely országából!

LEVELEK, LEVÉLDARABOK
különösen érdekelnek!

„KALOCSA" teljes bélyegzésekért
50% felárat fizetek!

LACZA LÁSZLÓ bélyegkereskedő

1056 BUDAPEST, VÁCZI UTCA 63.

A magyar levélboríték-rajzú bélyeg centenáriuma

PÁKOZDI LÁSZLÓ

1974. májusban (11—19) a MABÉOSZ székházában reprezentatív, meghívásos nemzetközi bélyegkiállítással ünnepeltük a magyar levélboríték-rajzú bélyeg centenáriumát. A kiállítást a Filatéliai Szemle 1974. évi VII. havi számában már ismertette.

Számos megbeszélésen és közös bélyegmúzeumi látogatáson kívül május 11-én a szép számban megjelent hazai és külföldi gyűjtők részére a sorok írója előadást tartott az érintett terület kutatási eredményeiről, valamint a jövő feladatairól és az eddigi eredmények gyakorlati felhasználásáról gyűjteményeik, kiállítási anyagunk felépítésénél.

Amikor szövetségünk elnöksége elhatározta ennek a kiállításnak megrendezését, megfontolásában nemcsak az a cél vezette, hogy reprezentatív nemzetközi kiállítással ünnepelje egyik, magyar klasszikus bélyegkiadásunk centenáriumát, hanem az is, hogy találkozót adjon azoknak a hazai és külföldi filatelistáknak, akik az elmúlt évek során a legtöbbet tettek ezekre a bélyegkiadásokra vonatkozó újabb ismeretek feltárása, hazai és nemzetközi megismertetése terén.

A kiállítással kapcsolatos találkozó létrehozása nemcsak kedves gesztus volt, hanem gyakorlati célokat is szolgált. Feladata, éppen a kiállítás tárgyát képező gyűjtési területen, az eddig elért — közel 100 éves — filatéliai eredmények rövid áttekintése, és a további közös feladatok megbeszélése volt. Úgy gondolom, hogy találkozónk — ilyen formában — nagy jelentőségű a magyar filatelista mozgalom történetében.

Az eddig megtett út összefoglalásához és az előttünk álló további feladatokhoz mérten, gondolataimat két téma köré csoportosítottam:

1. Áttekintés a levélboríték-rajzú bélyegeinkre vonatkozó korábbi ismeretek terén és újabb eredményeink rövid ismertetése.

2. Újabb szempontok gyűjteményeink, kiállítási anyagaink kívánatos felépítésénél a következő években.

— . —

Ismeretes, hogy az 1874—76-os, és az 1881-es bélyegeink gyártása során keletkezett bélyegkülönlegességek igen korán, már a múlt század végén felkeltették a hazai és a külföldi filatelisták figyelmét.

A réznyomású, levélboríték-rajzú bélyegeinkkel filatelista szempontból először gróf DESSEWFFY MIKLÓS foglalkozott. Megfigyeléseit „Magyarország levél- és újságbélyegei 1871—1897" című, SCHENK ALFRÉD munkatársi közreműködésével írott, és Pozsonyban 1897-ben megjelent könyvében foglalta ösz-

sze. Ez a könyv ismertette először — egyebek között — a lemezjavításokat, amelyekről művének 1898-ban megjelent második kiadásában már ábrákat is közölt. DESSEWWFY és RUDOLF WEBER berlini filatelista közös munkálkodásának eredményei az 1902-ben Prágában kiadott: H. KROPF „Die Postwertzeichen der österreichisch—ungarischen Monarchie" c. művében kerültek ismertetésre.

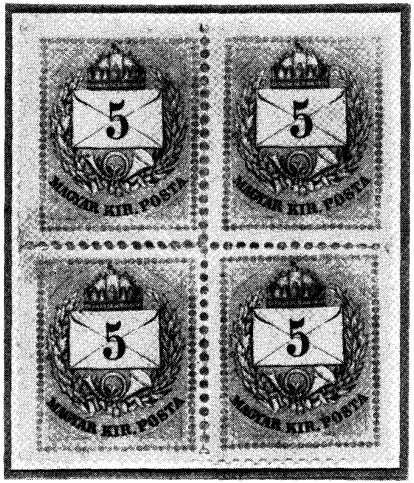
DESSEWWFY és WEBER 1898 és 1906 között folytatott levelezésének birtokában, valamint saját kutatásai alapján PAYER BÉLA írta meg a réznyomású, levélboríték-rajzú bélyegeink első, *alapos* feldolgozását a „Die Briefmarken des Königreichs Ungarn" című, a Berliner Briefmarken-Zeitung 1915—1917. évfolyamaiban megjelent, majd 1920-ban Berlinben könyvalakban is kiadott művében.

PAYER munkáját, amelyben először kerülnek rendszeres ismertetésre és ábrázolásra az anyalemezek egyes ismérvei, elsőrangú forrássá teszi az egyrészt azóta megsemmisült okiratok, másrészt a külföldön és magánkézben volt próbanyomatok, valamint DESSEWWFY gyűjteménye alapján a lemezjavítások közlése.

A következő kutató filatelista, aki értékes adatokkal járult hozzá a kiadás feldolgozásához, RÉDEY MIKLÓS volt, „A színes értékszámú levélborítékos rajzú bélyegeink" (1923) című művében, amelyben különösen a bélyegek színére, papírosára és fogazatára nyújt újat. RÉDEY főműve azonban „A magyar postabélyegek vésetjavításai" című kéziratban maradt, és a Bélyegmúzeumban őrzött Monográfiája volt.

BÍRÓ MARCELL Dessewwfy támogatásával végezte kutatói munkáját. A Filatéliai Kurir 1929. évfolyamában közölt, „Az 1874—76. évi emissziók ismertetőjeleiről" című tanulmányában komoly alapokat rakott le a 2, 3, 10 és 20 krajcáros I., valamint az 5 krajcáros II. anyalemezének rekonstrukciójához, mégpedig — mint maga írta — nem teljes ívek, hanem bélyegcsíkok és tömbök alapján.

BÍRÓ pontosabbá tette PAYER megfigyeléseit a

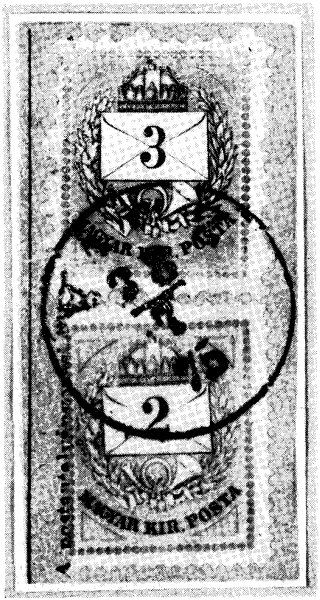

1. ábra. 1874-es kiadású, I. típusú, használatlan négyestömb.

csoportos ismertetőjelekről, és vázlatain közölte az egyes — általa megállapított — ívhely-ismertetőjeleket is. Megkezdetlen maradt azonban az 5 krajcáros I., valamint a 2, 3 és 10 krajcáros II. anyalemezének rekonstrukciója.

A réznyomású, levélboríték-rajzú bélyegeinkre vonatkozó ismereteket a II. világháború után — jelentősen — két filatelista gyarapította.

DR. VASVÁRY ERNŐ (†1960) a Filatéliai Szemle 1960—1963. évfolyamában közölt, „Magyarország postabélyegei 1850—1918" című tanulmányában átfogó

2. ábra. Az 1874-es, még nem javított anyalemezről készült „első" 3 krajcáros ($9^1/_4 : 9^1/_2$) vegyes bérmentesítésként az I. típusú 2 krajcárossal 1875-ből (postautalvány-kivágás).

képet rajzolt a színesszámú krajcárosokról is. Összefoglaló dolgozata a két anyalemez eredetével, fogazási és papiros problémákkal is foglalkozott. Írásai az anyalemezek ismertetőjeleiről, az egyes anyalemezek felépítéséről döntő jelentőségűek voltak a további kutatómunkákhoz. Sajnálatos, hogy írásai helyszűke miatt ábrák nélkül jelentek meg.

VISNYA SÁNDOR (†1967) kutató elődjeinek egész tudása birtokában folytatta és fejlesztette tovább azok munkáját. Az 1874—81-es kiadású bélyegekről számos tanulmánya jelent meg a Filatéliai Szemlében 1953—1961 között. Tanulmányaiban e kiadások bélyegeinek ismertetőjeleivel, fogazataival, az anya- és nyomólemezek javításaival, az 5 krajcáros II. típusú 200-as anyalemezével is foglalkozott, hogy csak a legkiemelkedőbb munkáit említsem.

A kiadásra vonatkozó ismereteket minden vonatkozásban bővítette. Legnagyobb érdemeket azonban az anyalemez rekonstrukciók és a lemezjavítások új rendszerezése terén szerzett. Az általános, a bélyegek nyomdatechnikájával foglalkozó tanulmánya már megjelent a Monográfia I. kötetében, de életének nagy művét befejezni már nem tudta.

Az 1874—81-es, réznyomású bélyegekre vonatkozó addigi ismeretek összefoglalását és egységes rendszerbe öntését DR. MAKKAI LÁSZLÓ vállalta és végezte el, kiegészítve saját kutatási eredményeivel. Munkája a Monográfia III. kötetében, 1968-ban látott napvilágot.

— . —

Mielőtt rátérnék a kiadás területén végzett további kutatómunkák rövid ismertetésére, szükségesnek tartom az 1968-ig terjedő eredmények összefoglalását az újabbak értékelése céljából. De ezt megelőzően két elvi kérdést is tisztázni szeretnék.

Nem szük látókörű és főként nem öncélú az az álláspontunk, amikor a tárgyalt területen az egyes kiadásoknál és azokon belül az egyes címleteknél *fokmérőként* a megoldott anyalemez rekonstrukciókat tekintjük, megjegyezve, hogy az *anyalemez rekonstrukció nem végcél*, hanem eszköz mind az egyes bélyegkiadásokra, mind azokon belül az egyes címle-

tekre vonatkozó *valós ismeretek megszerzésére, illetve kibővítésére.*

A tárgyi ismeretek kellő hiányában még napjainkban is elhangzanak olyan megjegyzések, miszerint a mai kutatók felfedezni vélnek olyan dolgokat, amelyeket előttünk már mások is ismertek és leírtak

Korántsem kívánjuk filatelista elődeink alapvető munkáit lebecsülni. Sőt, csak hálával és köszönettel tartozunk azért a sok ismeretért, amelyet ők feltártak és rendelkezésünkre bocsátottak. De tárgyilagosan meg kell állapítanunk, hogy dr. Vasváry Ernő munkássága nyomán Visnya Sándor volt az első filatelista, aki egy anyalemez összes ismertetőjelét megállapította, és annak alapján teljes biztonsággal építette fel — egyes bélyegekből is — az 5 krajcáros II. anyalemezének ívrekonstrukcióját. Munkássága annál nagyobb jelentőségű, mivel megoldotta a bal és jobb 100-as ív, vagyis a 2 × 100-as anyalamez felépítésének problémáját is, felismerve az azonos ívhelyek megkülönböztető jeleit.

Az elmúlt években lezajlott újabb kutatómunkák eredményeinek értékelésénél egy másik fontos tényezőt is figyelembe kell vennünk. Ez pedig a *rekonstrukció* szó helyes — nem is értelmezése —, hanem használata. A szó fogalomkörének meghatározása bizonyára felesleges. Azt azonban meg kell jegyeznünk, hogy a rekonstrukció szónak ezen a területen, önmagában való használata *pongyola*, kiegészítésre szorul. Szakmai nyelvünk érzi is ezt a hiányosságot és ezért a kutatómunka területén ma *anyalemez-rekonstrukcióról*, az általános filatelista tevékenység során pedig *ív-rekonstrukcióról* beszélünk. Ez a két összetett szó két fogalmat fed és kétféle filatelista tevékenység eredményét jelzi.

Nagyobb mennyiségű összefüggő példány segítségével *ív-rekonstrukció* korábban is készült és ma is összeállítható az anyalemez ismérveinek *tökéletes* elsajátítása nélkül is. Ezzel szemben lényegesen más filatelista tevékenység az *anyalemez-rekonstrukció.*

Az anyalemez-rekontsrukció az oszlop-, a csoportos és páros, nem utolsó sorban az ívhely-ismertetőjelek biztos megállapítására támaszkodva, magában foglalja az anyalemez elvi felépítését igazoló gyakorlati eredményeket.

Tudjuk, hogy a különböző nyomólemezek minden egyes bélyegképe az anyalemez ismertetőjelein kívül számos egyedi, a nyomólemezre jellemző jelet is tartalmaz. Ezért egy teljes bélyegív birtokában az anyalemez valamennyi, főként egyedi ismertetőjelét megállapítani *nem lehet.* Az anyalemezek ismertetőjeleinek biztos megállapításához nagy mennyiségű bélyegre is szükség van, hogy a nagy adathalmazból ki lehessen szűrni azokat a viszonylag csekély számú jeleket, amelyek valóban az anyalemez ismérvei.

Az is nyilvánvaló, hogy a teljes bélyegívek, vagy azok nyomatai ezt a nagy munkát megkönnyítik. Sőt, az is magától értetődő, hogy teljes ív hiányában, vagy kellő számú összefüggés nélkül az oszlopok sorrendje azon belül az ívhelyekre történő azonosítás — és így mind az anyalemez-, mind az ívrekonstrukció — megoldhatatlan.

— . —

Rátérve a Monográfia megjelenését követő, a színes számúak területén elért újabb eredmények rövid ismertetésére, ismételten meg kell jegyeznem, hogy 1968-ban *alapvetően* csak az 5 krajcáros II. anyalemezének teljes rekonstrukciója volt megoldott, amely Visnya Sándor nevéhez fűződik.

A Monográfia megjelenése arra ösztönözte a Visnyával hosszú évek óta filatelista kapcsolatot fenntartó, annak egyik szerzőjét, ORBÁN FERENCET, hogy a megoldatlan problémákkal foglalkozzék, azok közül is az egyik legnehezebbel, a II. anyalemezről származó 10 krajcárossal. A legnehezebb jelző használata jogos, hiszen köztudott, hogy az I. anyalemezről készült 5 krajcároson kívül ez a másik címlet, amely — eddigi tudomásunk szerint — teljes ívben nem is-

mert, sőt, a munkájánál felhasznált legnagyobb összefüggés mindössze egy 3 × 4-es tömb volt.

Az 1969-ben elkezdett kutatómunka, amelybe rövidesen DR. PETROVITS TIVADAR is bekapcsolódott, ez ideig a filatelista kutatómunka történetében még nem alkalmazott eljáráson, történetesen a matematika és statisztika körében ismeretes, a nagyszámok törvénye alapján végzett halmazképzésen, valamint a Galton-féle sörétkísérlettel igazolt, a matematika binominális megoszlási szabályán alapult.

A kutatómunka teljes sikerrel zárult és annak eredménye a Philatelica I. évfolyamának két számában, 1971-ben, a magyar bélyeg centenáriumának alkalmával, közlésre is került. Az eredmény tökéletesnek mondható, mivel az anyalemez 100 bélyegképe közül 98-nak az ívhely-ismertetőjele is meg lett állapítva. A 08. és 79. ívhely feltehetően nem is rendelkezik egyedi anyalemez ismertetőjellel. De erre a két ívhelyre is sikerült olyan ismérveket rögzíteni, gondolok itt az y-nal és z-vel jelölt és feltüntetett jelekre, amelyek a 2 × 100-as anyalemez alkalmazását is igazolják. Meg kell említenem, hogy bár e két jelcsoport valamennyi ívhelyre történő megállapítása még huzamosabb kutatómunkát igényel — előző fejtegetéseimet igazolandó — bejelenthetem, hogy összefüggő példányok felhasználásával a 2 × 100-as iv-rekonstrukciót már sikerült összeállítani.

Külön érdeme ennek a kiválóan sikerült kollektív munkának, az ívhelyek ismeretében — a rendelkezésre álló anyag alapján és terjedelmében — a nyomólemezek *metszetjavításainak* ívhelyre történt azonosítása. Csak összehasonlításként említem meg, hogy míg DESSEWWWFY és RÉDEY ennek a címletnek mindössze 21 különböző, ívhelyre nem azonosított nyomólemez javítását ismerte, addig ma már *43 különböző, és ívhelyre azonosított metszetjavítást* ismerünk.

Örömmel állapíthatjuk meg, hogy felhasználva az

3. ábra. Vegyes bérmentesítésű, távolsági ajánlott levél: 1871-es 15 krajcáros réznyomatossal és 1874-es I. típusú 2 és 3 krajcárossal (1875).

elmúlt hét-nyolc évtizedben kiemelkedő tevékenységet folytatott filatelistáinak ezen a területen létrehozott eredményeit, alapvető — bár tévedésektől nem mentes — megállapításait, ez utóbbi munka egy teljesen új, tudományos alapokra helyezett filatelista kutatási módszer alapjait rakta le, nemcsak hazai, hanem nemzetközi viszonylatban is. Bizonyára ennek köszönhető — az eredmények elismerése mellett — az a nagy nemzetközi érdeklődés, amely kiadványsorozatunkat kíséri.

Az új kutatási rendszer eredményessége újabb „fekete" terület feltérképezésére ösztönözte ezt a sajnálatosan szűk körű munkaközösséget. Így került sor a 10 krajcáros után a másik, „az ismeretlenség sötét homályba merült" 3 krajcáros II. anyalemezének ismertetőjelei meghatározására, és az ívhelyre azonosított metszetjavítások feldolgozására.

A tökéletesen megoldott feladat értékét csak növeli az a körülmény, hogy a kutatópáros ezt munkát

4. ábra. „Szorgalomlevél" vegyes bérmentesítéssel: 1871-es réznyomatos 15 krajcárossal és 1874-es I. típusú 5 krajcárossal (1875).

egyes bélyegek és kis összefüggések alapján oldotta meg, függetlenül attól, hogy a Bélyegmúzeumban ebből címletből számos teljes ív áll rendelkezésre.

Ez a munka ugyancsak közlésre került a Philatelica 1972. évi 1. és 2. számában, megjegyezve, hogy a 2 × 100-as anyalemez ismérveinek meghatározása, néhány ívhely kivételével megoldott, amelynek munkájába magam is részt vettem.

Tekintettel arra, hogy a Visnya-hagyaték tömeganyagának feldolgozása során — magának Visnyának munkájaként — nagyobb mennyiségű 5/II-es ív-rekonstrukció került a szövetségen keresztül a gyűjtők kezébe, kívánatos lett az anyalemez-rekonstrukció felülvizsgálata és az ismertetőjeleknek ábrákon történő bemutatása. Ez annál is inkább szükségszerűvé vált, mert annak ellenére, hogy Visnya a 2 × 100-as anyalemez bélyegképeinek ismertetőjeleit leírta, ennek közlésére a Monográfiában részben a terjedelem, részben az ábrázolás akkori technikai megoldatlansága miatt nem kerülhetett sor.

Ez a munka korszerű formában a Philatelica 1973. évi 2. számában került közlésre. Néhány helyen kiegészítésre kerültek Visnya megállapításai, de nem kerültek publikálásra olyan adatok, amelyek helytállóságában kételyek merültek fel. Ez utóbbiak főként a bal és jobb 100-as ív megkülönböztető jeleivel kapcsolatosak.

Az 5/II-es metszetjavításainak közlése még várat magára. Ennek az az oka, hogy a II. anyalemezről igen sok nyomólemez készült. Az anyalemez eredendő hibái folytán az azonos ívhelyre eső nyomólemez javítások száma rendkívül sok és nehezen meghatározható. Így ezek szakszerű, elkülönítő feldolgozása még huzamosabb időt igényel.

A 10 krajcáros első anyalemeze rekonstrukciójának leírása a Philatelica 1974. évi 1. számában került közlésre. A közölt adatok elegendőek az általános ív-rekonstrukció elkészítéséhez. Az „általános" jelző használatának magyarázata az, hogy ez a tanulmány olyan alapvető kérdést is érint és arra magyarázatot, sőt, részben adatokat is közöl, amelyek egyaránt érintik az 1874-ben forgalomba bocsátott többi, a 2, 3 és 5 krajcáros címlet I. anyalemezének eddig meg nem oldott problémáit. Gondolok itt a négy anyalemez elsődleges gyenge kivitelezésére, amely a gyöngyök, az alapvonalak és a háromszögek nem elegendő mélységű metszésében mutatkoztak és amelyek maguknak az anyalemezeknek utánmetszését eredményezték.

Összegezve az előzőekben — a részletekre ki nem terjedő — újabb kutatási eredményeinket, de figyelembe véve a kiállításon bemutatott anyagokat, valamint meghatározva további feladatainkat, ezeket az alábbiakban foglalom össze:

— gyakorlatilag megoldott a 2, 3, 5 és 10 krajcáros

I., valamint a 3, 5 és 10 krajcáros II. anyalemezének rekonstrukciója;

— közlésre vár a 2, 3, 5 és 20 krajcáros I. anyalemeze ismertetőjeleinek leírása, ábrákon történő bemutatása;

— *megoldásra vár* a jelenleg kb. 70%-ban kész 2 krajcáros II. anyalemezének rekonstrukciója;

— a 2, 3, 5 és 10 krajcáros I. anyalemezének és nyomólemezeinek, valamint a II. anyalemezről készült 2 és 5 krajcáros *metszetjavításainak* feldolgozása.

Nem csekély munka ez. A teljesség igénye nélkül is hosszú évekre terjedő feladat, amely csak közös, nemzetközi összefogás és a Bélyegmúzeum jelentős támogatása alapján oldható meg.

— . —

Elöljáróban említettem, hogy előadásom célja kettős. A korábbi és újabb eredmények ismertetése mellett röviden foglalkozni szeretnék ezek gyakorlati alkalmazásával is. Nem kívánok azonban olyan gyakorlatot érinteni, mint az ezeket a kiadásokat feldolgozó gyűjtemények szerkezeti felépítése, ami az elmúlt évek során igen helyes formában már kialakult. Van azonban néhány olyan, ezen a téren még meg nem oldott feladatunk, amely mellett már nem mehetünk el szó nélkül.

1. A réznyomásos, színes számú krajcárosaink feldolgozásánál figyelembe kell vennünk, hogy a két különböző anyalemezről származó bélyegek — alapvetően — két kiadásnak tekintendők. Amíg közel egy évszázadon át a választóvonal az 1874-es *vízjel nélküli*, majd 1881-től a *vízjeles* papír használata volt, mai — még mindig vitatott — álláspontunk szerint a vízjeles papír alkalmazása, valamint a különböző méretű és jellegű fogazások ezeket a bélyegeket ilyen szempontból a *változatok* közé sorolja.

Az ilyen értelmű egységes rendezést — főként a katalogizálás szempontjából — megnehezítik azok a körülmények, hogy az 5 krajcáros II. anyalemezét

5. ábra. Külföldre szóló levelezőlap vegyes bérmentesítéssel: 1871-es réznyomatos 3 krajcáros-, 1874-es rányomott 2 krajcáros-, 1874-es I. típusú 10 krajcárossal (1875).

már 1875 elején használatba vették, s így ennek a címletnek egy része vízjel nélküli papíron készült. Ezzel szemben a 2, 3 és 10 krajcáros II. anyalemeze csak 1890-ben készült el, és ezeket a bélyegeket kizárólag vízjeles papírra nyomtatták. Továbbá nehezíti a rendezést — főként a gyűjtők szélesebb rétegei felé — a II. anyalemezről készült bélyegek két különböző megjelenési formája, történetesen az 5 krajcáros élesen mutatkozó háromszögei a 2, 3 és 10 krajcáros ún. „tompa" háromszögeivel szemben.

Az előbbi elgondolás mellett felmerült egy másik megoldás lehetősége is, amely szerint a felsorolt címleteket csupán *tipizáljuk*, ezeket I. vagy II. típusnak jelölve. Ez a megoldás kézenfekvőbb és nem áll ellentétben az utóbbi években kialakított újabb tipizálási rendszerünkkel, mivel mindkét típusba sorolható bélyegek *„közös metszetjelei"* ugyanazon egyképes eredeti metszet használatát igazolják. Ennek a megoldásnak alkalmazását támogatja az is, hogy az újabb eredmények leírásánál a szerzők, elhagyva a Monog-

6. ábra. Vegyes bérmentesítésű, távolsági ajánlott levél: 5 db 1871-es réznyomatos 2 krajcárossal, valamint az 1874-es, I. típusú 5 krajcárossal (1875).

ráfia fő- és altípusok, valamint változatok elnevezésének használatát, és figyelembe véve a réznyomásos technológiát — véleményünk szerint igen helyesen — az oszlop-, csoportos, páros és ívhelyismertetőjelek terminológiájának használatához nyúltak.

2. Az elmúlt évek kutatómunkája alapvetően tisztázta a kiadás egyik nagy ritkaságát is, nevezetesen $9^{1}/_{4} : 9^{1}/_{2}$-es fogazású bélyegek eredetét. Az anyalemezek ismertetőjeleinek pontos meghatározása azt igazolja, amit Visnyai Sándor egyik írásában rögzített: „a 3 krajcáros kivételével más ilyen címletű (2 és 5 krajcár) bélyeggel nem találkoztam". Tanulmányozva több $9^{1}/_{4} : 9^{1}/_{2}$-es fogazatú bélyeget, arra a megállapításra jutottunk, hogy a *valódi* 3 kr-os példányok az I., *a még nem javított anyalemezről* származnak. Valamennyi valódi bélyegnél sikerült azt az oszlop-, több esetben még az ívhelyismertetőjeleket is megállapítani. Ezzel szemben a többi $9^{1}/_{4} : 9^{1}/_{2}$-es fogazású 3, és valamennyi 5 krajcáros bélyeg főként a II. lemezről származó, közönséges fogazási hamisítvány volt.

Ezzel kapcsolatban felhívnám figyelmüket arra, hogy a még nem javított I. anyalemezről származó 2, 3, 5 és 10 krajcáros bélyeg *13-as fogazattal* is készült. Ezt igazolják a múzeum állandó kiállítási anyagában, valamint Visnya gyűjteményében is szereplő, ún. *korai* példányok. Érdekességük, hogy az 5 krajcáros kivételével rendszerint használatlanok és enyvezés nélküliek. Meg kell jegyeznem, hogy az 5 krajcárossal kapcsolatban, amelyekből *használt* példányok előfordulásával is számolhatunk, még némi fenntartásaink vannak (a 3 krajcáros már ismert).

3. Az elmúlt évek gyakorlata azt igazolja, hogy ennek a kiadásnak összefüggő példányai nemcsak használatlanul, hanem használva is — az 5/II-es vonal és fésűs, valamint a fésűsfogazású 2, 3 és 10 II. krajcáros kivételével — egyre ritkábban fordulnak elő. Különösen vonatkozik ez az I. anyalemezről származó 5 krajcárosra.

Az összefüggések bemutatásával kapcsolatban megemlíteném, hogy a területre vonatkozó, legújabb kutatási eredmények teljes publikálása után az *ívhelyre történt azonosítás feltüntetése* a kiállítási anyagban az egyéni filatéliai ismeret értékelésekor éppen olyan jelentős szerepet fog kapni, mint napjainkban a könyomatos bélyegeinknél a tipizálás.

4. Ugyancsak a jövőre utalva, a *metszetjavításokról* is szólnom kell.

A kiadás iránti korai, már a múlt századi érdeklődést is elsősorban a nagy számú metszetjavítások keltették fel. A javítások számát már a 20-as években is több, mint ezerben vélték megállapítani. Ez a szám közel is áll a valósághoz, mivel a 2, 3, 5 és 10 krajcáros I. anyalemezének majdnem valamennyi bélyegképén végeztek gyöngy és háromszög javításokat.

A lemezjavítások rendszerbe foglalását — korábban és ma is — *alapvetően* két tényező szabta, illetve szabja meg. Ilyen értelemben beszélünk az *anyalemezek*, vagy a *nyomólemezek* metszet javításáról.

Amíg kutató elődeink a 20 krajcáros 5. és 6. vízszintes, a 3 I. ötödik függőleges sorának javításain túl — a *valamennyi* ívhely ismertetőjelének ismerete hiányában — a lemezjavításokat főként a bélyegképen elfoglalt helyük, ezen belül megjelenési formájuk szerint igyekeztek csoportosítani, *ma már a metszetjavításokat* újabb eredményeink alapján *ívhelyre azonosítva*, azon belül megjelenési formájuk szerint *regisztrálva* dolgozzuk fel. Ez gyakorlatilag annyit jelent, hogy minden eddig regisztrált lemezjavítás — képletesen szólva pontos nevet —, gyakorlatilag: ívhelyszámot és betűjelet kapott.

Bár a lemezjavításoknak rendszerbe foglalása megoldottnak tekinthető, ugyanezt a feldolgozás teljességéről még nem mondhatjuk el. Ez utóbbit két tényező gátolja: egyrészt a nyomólemezek hatalmas száma, másrészt az egyre kisebb mennyiségben rendelkezésre álló bélyeganyag.

A metszetjavítások feldolgozását tovább folytatjuk és azokat hasonlóan a 3/II. és 10/II. címlethez, a Philatelicában ismertetni fogjuk. Ez a gyűjtők részére a jövőre vonatkozóan egyben olyan feladatot is jelent, hogy gyűjteményüket ezen ismeretek birtokában rendezzék és így annak filatéliai értékét növeljék.

5. A kiadás *fogazatairól* mindössze annyit említenék meg, hogy a vízjel nélküli 3 és 10 krajcáros $11^1/_2 : 13$-as, szabályos vegyesfogazással mind a mai napig ismeretlen. Számos félreértés elkerülése végett célszerű lenne a $12^1/_2 : 13 : 13^1/_2$-es „úgynevezett" szabálytalan vegyes fogazásokat külön csoportba sorolni, mint a 13-as fogazat *szabálytalan fogazási változatait.*

6. *A bérmentesítések* szövegezésénél is előbbre kellene lépnünk. Ezen időszak küldeményeinél talán már felesleges annak feltüntetése, hogy azok honnan-hová

7. *ábra.* Vegyes bérmentesítésű külföldi ajánlott levél: 2 db 1871-es réznyomatossal, valamint 9 db 1874-es I. típusú 10 krajcárossal 1875-ből (a levél Erzsébet királynőnek lett Franciaországba címezve).

érkeztek. Ezeket az adatokat a postabélyegzők önmaguktól is elmondják.

Ezzel szemben a gyűjtőket — de magát a zsürit is — a küldemény *faja* (helyi, távolsági levelezőlap, levél), a *postai kezelések* (ajánlott, express stb.), a *lerótt bérmentesítés díja* és mivel bélyeggyűjtők vagyunk, maga a bérmentesítésre felhasznált *bélyeg* érdekli. Nem közömbös, hogy pl. egy ajánlott levélen levő 3-as sáv 5 krajcáros I., vagy II. típus-e, s netalán I. típusú ernyős metszetjavítás! Vétek lenne ezt a csodás, a vízjel nélkül és vízjeles papírt, a különböző fogazatok széles skáláját produkáló területet ilyen szempontból kihasználatlanul hagyni. Ez utóbbi adatok ugyanis a tablókra már felhelyezett anyagból nehezen állapítható meg.

7. Végül a *bélyegzések.* Úgy gondolom, hogy ma már felesleges arról beszélni, hogy a bélyegekhez ha-

8. ábra. Vegyes bérmentesítésű postautalvány: rányomott 5, 1874-es 2 és az „első" 3 krajcárossal ($9^1/_4 : 9^1/_2$).

sonlóan csak az ép és teljes bélyegzések képezhetik kiállítás tárgyát. Az is nyilvánvaló, hogy a küldeményeken, kivágásokon elhelyezkedő, valóban „szép bélyegzések" a gyűjteményeket kedvezően színezik, azok filatéliai értékét növelik. Vonatkoznak ezek a megállapítások a tárgyalt időszakra is.

Más azonban a helyzet, ha a bélyegzések szakszerű feldolgozásához nyúlunk. Sajnos, néhány kezdeményezéstől eltekintve még mindig nem hasznosítjuk kellő mértékben azt a hatalmas ismeretanyagot, amely a Monográfiában rendelkezésünkre áll. Bár ennek az ismeretanyagnak elsajátítása nem könnyű feladat, de végre tudomásul kell vennünk, hogy ezen a területen hatalmas eredmény született: a bélyegzések rendszerbe foglalása és tipizálása. Ez annyit jelent, hogy közel valamennyi bélyegzőnknek — a bélyegektől eltérően katalógusszám helyett — a bélyegzőt tökéletesen meghatározó, összetett betű- és számjele van.

Ezeknek az ismereteknek alkalmazásával módosítanunk kell azt a korábbi, gyakran téves megállapításunkat, amely a „ritka bélyegzések" felfogásában gyökereznek. Ma már nemcsak a postabélyegek, hanem az egyes postahelyek bélyegzőinek *használati idejét* is ismerjük, ami az előbbi jelző helyes használatát is biztosítja.

—.—

Engedjék meg, hogy röviden még az 1888—1889-es bélyegeinkről, valamint a filatélia korábbi mostohagyermekéről, a dijjegyes postai nyomtatványokról is szóljak.

A magasnyomású, levélboríték-rajzú bélyegeink tudományos alaposságú feldolgozását DR. VASVÁRY ERNŐ kezdte el. Első tanulmánya, amely a Filatéliai Szemle 1958. évi három számában "Az 1888. évi bélyegek eredete, lemezváltozatai és nyomólemezeinek összetétele" cím alatt jelent meg, fontos alapot nyújtott a további kutatómunkához.

VISNYA SÁNDOR nevéhez, aki folytatta Vasváry munkáját, egy nagy jelentőségű felfedezés fűződik, nevezetesen az 1888-ban sztereotyp nyomódúcokkal és az 1889-től 25-ös összeállítású *elektrotyp* nyomólemezekkel előállított bélyegek megkülönböztetése.

A korábbi ismereteket e kiadásokkal foglalkozó és Visnyával kapcsolatban álló ORBÁN FERENC rendezte sajtó alá. Tanulmánya 1968-ban a Monográfia III. kötetében került közlésre.

ORBÁN FERENC tovább folytatta kutatómunkáját és így született meg nagyjelentőségű tanulmánya, amely „Az 1889-ben és 1898-ban készült, 25 bélyegképes elektrotyp anyalemeztömbök" cím alatt köz-

lésre került a Philatelica 1973. évi 1. számában, és a befejező rész az 1974. évi 1. számban.

Az elmúlt évben ugyancsak megoldotta a bemetszett értékszámú 1 krajcáros anyalemezének rekonstrukcióját is. Ez a tanulmány időközben a Philatelica 74/2. számában meg is jelent.

Jelentős lépéssel jutottunk előre a II. típusú sztereotypia egyik anyalemezének rekonstrukciója terén is. Az erre vonatkozó eredmények is közlésre kerültek a Philatelica 1974. évi 1. számában.

Áttekintve a magasnyomású, levélborítékrajzú bélyegeink kutatása terén elért újabb eredményeinket és vázolva az előttünk álló feladatokat, ezeket az alábbiakban foglalhatom össze:

— *megoldott* a jelenleg III. típusnak nevezett elektrotypia *hat* 25 bélyegképes anyalemeztömbjének, a bemetszett értékszámú, IIIb altípusú 1 krajcáros 100 bélyegképes anyalemezének rekonstrukciója;

— *kiegészítésre* várnak a II. típusú sztereotypia ismert összetételének még hiányzó változatai, valamint a III. típusú elektrotypia eddig ismeretlen sorrendű ívnegyed-összefüggései;

— *befejezendő* a megoldáshoz közel álló, az 1 és 3 forintos címletű., I. típusú sztereotypia ívfelépítésének és változatainak meghatározása;

— a Vasváry-féle IV. típusú bélyegkép eredetének tisztázása, valamint valamennyi típusnál az előforduló dúc, illetve lemezjavítások feldolgozása;

— *megoldandók* a felmerült fogazási problémák is.

Az ezen a területen elért újabb eredmények gyakorlati értékelése igen nagy jelentőségű. Vonatkozik ez nemcsak az egyes típusokba sorolt bélyegek használatlan előfordulására, a hozzájuk kapcsolódó, eddig nem ismert fogazási és vízjel ritkaságokra, hanem a még ismeretlen ívnegyed-kapcsolódásokra is.

A jövő útja ezek szakszerű bemutatása, amelyet már most a komoly filatelisták szíves figyelmébe ajánlok.

A díjjegyesekről most csak annyit említenék meg, hogy szakszerű, de tévedéstől nem mentes, alapvető feldolgozásukat *dr. Vasváry Ernő* végezte el. A korábbi ismereteket az elhunyt *Szakmány László* adataival kiegészítve *dr. Makkai László* összegezte a Monográfia részére.

Az utóbbi években ezen a területen jelentős munkát végzett *dr. Simády Béla,* aki a Philatelica 1973. évi 1. számában közölt „Az 1874—1892. évi, 111 alapvonalú 2 krajcáros rányomott bélyeg" című tanulmányában, a tipizálás hálátlan feladata mellett két — közel egy évszázados — alapvető tévedést is helyre igazított.

Igen figyelemre méltó a nyomtatásban még meg nem jelent tanulmánya a 85 alapvonalú, rányomott bélyegekről, amelyek mint ismeretes, szoros „családi" kapcsolatban állnak az 1888—1899-es, magasnyomású, levélborítékrajzú bélyegekkel.

—.—

Úgy gondolom, ez az évforduló arra kötelezett bennünket, hogy a „krajcárosok-nak" nevezett bélyegeink területén végzett, közel százéves kutatómunkát, jelenlegi eredményeinket és a jövő feladatait a gyűjtők szélesebb köre is megismerje. Célunk továbbá az érdeklődés fokozottabb felkeltése nemcsak az ezen bélyegkiadások, hanem az ezen a területen végzett eddigi, újabb kutatási eredmények ismereteinek elsajátítása terén is. Ha ezt a célkitűzésünket sikerül elérnünk, akkor a következő évek rangos kiállításain gyűjtőink nagyobb számban és eredményesebben szerepelhetnek.

—.—

(A bemutatott ábrák részletek Gary S. Ryan úrnak [Anglia] a kiállításon bemutatott gyűjteményéből.)

Az első rányomott bélyegű 5 krajcáros postautalványon (1871)

BÁNFALVY TAMÁS (STOCKHOLM)

Azon kevés filatelisták közé tartozom, akik szabad idejüknek jelentős részét a magyar díjjegyes postai nyomtatványok gyűjtésének és alapos tanulmányozásának szentelik. Ez a tevékenység főleg a „díjjegyesek" bélyegképeinek alapos vizsgálata nem egyszer hozhat olyan új eredményt, amelyet a korábbi szakirodalom — elegendő érdeklődése hiányában — nem is fedhetett fel. Ezért a magyar klaszszikus díjjegyes postai nyomtatványok gyűjtése, de főként azok alapos tanulmányozása olyan eredményekre vezethet, amelyek mai filatéliai ismereteinket túlhaladják.

Jelen dolgozatomban egy ilyen újabb eredményről kívánok beszámolni, abban a reményben, hogy munkámmal segíteni fogom az 1871-es, könyvnyomású kiadások alaposabb megismerését.

1972 nyarán nagyobb mennyiségű magyar klasszikus dijjegyes postai nyomtatványt sikerült vásárolnom; köztük borítékokat, levelezőlapokat, címszalagokat és postautalványokat, amelyeknek egy része az 1871-es, Ferenc József-fejes kiadásból származott.

Az anyag gondos átvizsgálása után két darab *korai kiadású* 5 krajcáros postautalványt találtam. Az 5 krajcáros postautalványról a szakirodalom már korábban megállapította, hogy a 2 krajcáros levelezőlappal együtt — megelőzve az 1871-es kőnyomatosainkat — már *1871. február 15-én postai forgalomba kerültek*, megelőzvén a többi, könyvnyomással előállított, díjjegyes posta nyomtatványainkat is.

Madarász Gyulának a Magyar Bélyegek Monográfiájában az 1871-es kiadásokról írt tanulmánya a „díjjegyesekről", de nem utolsó sorban az első 2 krajcárosról irányította figyelmemet az említett, két korai 5 krajcáros postautalvány bélyegképének alaposabb tanulmányozására.

Megemlítve, hogy a két postautalvány közül az egyik használatlan, a másik ASZÓD-on, 1871. 6. 1-én lett felhasználva (6. ábra), mindkét utalványon a rányomott 5 krajcáros bélyegek ismertetőjelei jelentősen eltérnek az eddig ismert I., II. és III. típusok ismertetőjeleitől. Úgy gondolom, hogy a teljesség kedvéért nem felesleges a Monográfia III. kötetében leírt — és az újabb eredményekkel bővített —, rányomott 5 krajcáros típusainak főbb ismérveit felsorolnom.

Az I. típus ismertetőjelei (1. ábra)

a) a nyak alapvonala egyetlen hajlított vonal;
b) Dalmácia címermezője erősen színezett (festékfoltos);

1. ábra. Az I. típus

2. ábra. A II. típus

c) a két értékjelzőtábla, valamint az értékszámok kontúr nélküliek (Orbán, Bánfalvy);
d) a kr értékjelzés után pont nincs (Orbán, Bánfalvy);
e) színes pont a k betű ferde szárában, alul (Bánfalvy).

A II. típus ismertetőjelei: (2. ábra)

a) a nyak alapvonala *három* vékony vonalból áll;
b) vonalszakadás a jobb oldali értékjelző tábla kontúrjában, a k betű felett (Bánfalvy).

A III. típus ismertetőjelei: (3. ábra)

a) a nyak alapvonala, hasonlóan az I. típushoz, egyetlen hajlított vonal, de alsó részének közepe táján megtörik, illetve egy rövid szakaszán behorpad;
b) vonalhiány a jobb oldali külső keretvonalban az alsó saroktól 4,5 mm-re;
c) nagy színes folt (árnyék) a tölgyág első és második levéltagja között (Orbán);
d) vonalszakadás a jobb oldali kerek tábla kon-

3. ábra. A III. típus

4. ábra. Az első 5 krajcáros rányomott bélyeg

túrjában, felül, a függőleges átmérő elvi metszéspontjában (Bánfalvy).

A fenti három típustól jelentős eltérést mutat az említett két postautalvány rányomott 5 krajcáros bélyege. Mivel ez — az eddig ismeretlen, új típusú rányomott 5 krajcáros bélyeg a legkorábbi postautalványon fordul elő — és kivitelezése hasonlóan az első 2 krajcáros kőnyomatoshoz igen gyenge, egy későbbi rendszerezés során kívánatos lenne, hogy ezt a bélyegképet nevezzük I. típusnak. Ritka előfordulása arra enged következtetni, hogy kis példányszáma miatt csak rövid ideig volt forgalomban.

Ismeretes, hogy az első, sikertelen hazai gyártás nemcsak kőnyomatos 2 és 5 krajcáros íveket, hanem magasnyomású 2 krajcáros levelezőlapokat és 5 krajcáros postautalványokat is tartalmazott. Ezeknek a gyártmányoknak bélyegképe, de főként az uralkodó arcképe is igen rosszul sikerült. Feltehetően ez volt az oka annak, hogy a 2 és 5 krajcáros elkészült bélyegíveket megsemmisítették, és javított, finomabb ki-

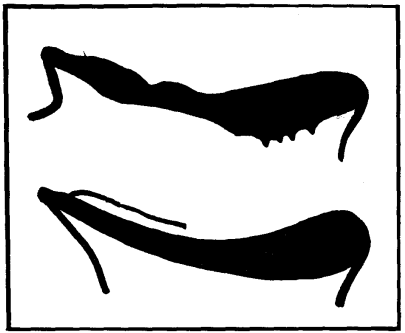
vitelben újra nyomták. Ebből az első, sikertelen hazai gyártásból maradt fenn — ismeretlen okból — egy csekély példányszámú 2 krajcáros bélyeg, amelynek felfedezése *Madarász Gyula* nevéhez fűződik, és *az első 2 krajcáros* néven szerepel a magyar filatélia újabb történetében.

Tudomásunk szerint az első 5 krajcáros bélyegívek mind meg lettek semmisítve, de, de az első gyártású 5 krajcáros postautalványokból is fennmaradt egy ismeretlen számú, kisebb mennyiség, ami a már részben elkészült, új, sikeresebb kivitelű gyártmányokkal egyidőben, 1871. február 15-én postai felhasználásra került. Feltételezhető, hogy ezeket a fennmaradt példányokat — készletpótlásként — értékesítésre a kisebb postahivatalokba küldték ki.

Fentieket figyelembe véve ennek a könyvnyomású díjjegynek „*az első rányomott bélyegű 5 krajcáros*" elnevezést adtam.

Az ismertetőjelek: (4. ábra)

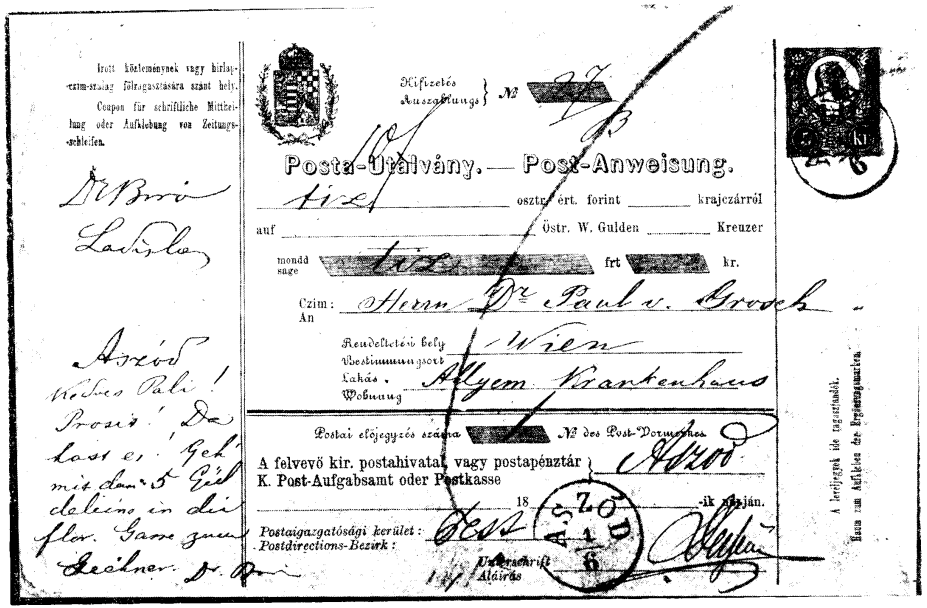
a) a nyak alapvonala és ezt a szakállal összekötő vonalka az I. típustól erősen eltérő (l. 5. ábra);
b) a fej formája szembetűnően szögletesebb, mint a többi típusnál;
c) a fej nyomata a legrosszabban sikerült, az összes Ferenc József-fejes kiadás között. A szem rajzolata összefolyó, az arcot különböző nagyságú és számú pötty és folt borítja,;
d) a két, kerek értékjelzőtábla és az értékjelzés kontúros, ellentétben az I. típussal, ahol ezek kontúr nélküliek;
e) a jobb oldali, kerek táblában a kr. értékjelzés után *kis pontocska* van, ami az I. típusnál nem állapítható meg;
f) a korona keresztje lényegesen *kisebb*, mint az összes többi típuson és postabélyegen;
g) Magyarország címerében a kettőskereszt nem hármashalom, hanem *egyetlen* csúcson áll;

5. *ábra.* Fent: az I. típus nyak-alapvonala, lent: az első 5 krajcáros nyak-alapvonala

h) Magyarország címerét határoló kettős keretvonal köze a jobb felső sarokban festékfoltos;
i) Dalmácia címere — ellentétben az I. típussal — nem festékfoltos, hanem tiszta nyomatú;
j) mindkét — a birtokomban levő bélyeg képén egyaránt —, két függőleges, hosszú gyenge nyomás észlelhető. Az egyik a gyöngykeret bal oldali 3—4. gyöngyétől kiindulva lefelé húzódik az arckép fülén keresztül a korona bal oldaláig. A másik, hosszú halvány nyomat a jobb oldali rozetta balfelén és a gyöngykoszorú jobb szélén át a kr. betűk közé húzódik.
k) az értékjelzés 5-*ös* számjegyének és az *r* betűnek szára vastagabb, mint az I. típusnál.

— . —

6. ábra. Az ASZÖD-on felhasznált postautalvány az első rányomott 5 krajcáros bélyeggel

Megállapításaim igazolására a szóban forgó két utalvány rányomott bélyegéről, valamint a korábban is ismert I—III. típusról együttes felvételt és nagyítást készítettem. Így alkalmam nyílt arra, hogy a nagyításokon pontos, összehasonlító méréseket végezzek. Ezek a mérések szintén igazolták, hogy az „első rányomott 5 krajcáros" több részletében eltér az eddig I. típusnak nevezett 5 krajcárostól.

Megemlítem még, hogy a gyűjteményemben levő két postautalványon kívül tudomásom van még további példányokról is, amelyeken az első, 1871-es rányomott 5 krajcáros bélyeg szerepel. Így megállapítottam, hogy ilyen rányomott bélyeg *Orbán Ferenc* (Silkeborg, Dánia), *G. S. Ryan* (Anglia) gyűjteményében is előfordul. Ezeken kívül a Schwenn cég (Zürich) 1969. november 15-i, magyar klasszikus árverési katalógusában is a fotók között rátaláltam az első 5 krajcáros postautalványra, amely az 1871-es 10 krajcárossal rézynyomással került bérmentesítésre.

Bízom abban, hogy a magyar gyűjtők gyűjteményében több első 5 krajcáros, rányomott bélyegű postautalvány rejtőzik, és remélem, hogy tanulmányom során ezek a ritka példányok is ismertté válnak. Így nemcsak egyes szerencsés gyűjtők gyarapíthatják gyűjteményüket egy újabb ritkasággal, hanem ezzel általános filatéliai ismereteink is bővülnek az 1871-es, könyvnyomtatású kiadások minél tökéletesebb megismerése terén.

KLASSZIKUS
ÉS MODERN
BÉLYEGGYŰJTEMÉNYEKET,

RÉGI LEVELEKET, JOBB DARABOKAT

állandóan vásárolok

SZEKERES BENEDEK JÓZSEF
bélyegszaküzlet

1137 BUDAPEST XIII., KATONA JÓZSEF U. 2/e.
Telefon: 129-350

Abstract of contents

1 The type I. 5 Kreuzer value of 1874 (Ferenc Orbán, Silkeborg Danmark)

From among our 2, 3, 5 and 10 Kreuzer stamps with cover design, put into circulation the 1st Octobre 1874, the dies of the 2, 3 and 10 kr values have been made till 1890, on the basis of the *I. matrix*, prepared still in 1874.
Earlier researches established that the I. matrix of the 5 kr stamp has been of very poor execution and therefore it became necessary, in the first months of 1875 already, to produce a new matrix with 100 stamp designs, termed in the special literature as type II.
The production time of the type I. 5 kr stamps was not longer than some months and according to the authors ascertainment six dies have been prepared on the basis of the I. matrix. The defects of the stamp designs (faint and indistinct beads and triangles) have been initially repaired on the *dies*, but later on also the *matrix* itself has been reengraved with fine lines.
The author classed the stamps of the type I. 5 kr value, considering the original matrix and also the repeated reengraving, into the following groups:

A. stamps originating from the subtly reengraved matrix;
B. stamps originating from the dies, reengraved with clumsy lines;
C. stamps originating from dies, reengraved in screened form.

The author has solved the complete reconstruction of the matrix with 100 stamp designs on the basis of the stamps, belonging to the group A. This we present to our readers in the usual way: following the representation and the description of column-, group- and paired characteristics, through the publication of the individual characteristics of the 100 stamp designs.

2 The centenary of the stamps with cover design (László Pákozdi)

The centenary of the stamps with cover design has been commemorated by a representative, international invitational stamp exhibition in May 1974 in the residence of the MABEOSZ in Budapest.
In the course of the programmes delivered the author of this article a lecture with the above heading about the almost 100 years old results of research in the domain referred to, as well as about the tasks of the future and also about the practical employment of the results achieved so far, in setting up our collections, our exhibition material.
This article, including an enormous field and touching upon many details, gives also a critical valuation of the results obtained, both, during the past long decades and in our time, in this field. It establishes and verifies by facts that during the few years, which passed away since 1968, the publication of volume III. of the Monography, big results have been achieved in the domain of research of these issues as well as in the territory of their possible full knowledge. This requires a radical change of the present aspect and demands a new monographical summing up, description and publication of this knowledge. The collective work, surmounting the frontiers, is perhaps the most magnificent feature of this research. However the very limited number of the research worker is regrettable indeed.

3 The first imprinted stamp of 5 kr on money order (Thomas Bánfalvy, Stockholm Sweden)
In the philatelic research not even a single domain may be considered as a closed one. This is proved by the authors study, verifying undoubtedly that from the 3 kr stamp with the head of Francis Joseph, of the postal stationeries issued in 1871, exist not 3 but *4 types*. The type, established by the author, originate from the first, the early issue, which has been put in circulation the 15th February 1875, preceding the issue of stamps.
It is well known that the "stamps" of 2, as well as of 5 kr, prepared at first in 1871, have been annihilated. However, it has been ascertained by the latest researches that some copies, escaping this annihilation, have been in circulation and count at present among our most rare classical stamps.

Sommaire

1 Les timbres de 5 kr. type I. de l'année 1874. (Ferenc Orbán, Silkeborg, Danemark)

De nos timbres de valeur de 2, 3, 5 et 10 kr de dessin d'enveloppe, mises en circulation le 1er octobre 1874, les planches d'impression des valeurs de 2, 3 et 10 kr furent préparées jusque 1890 à la base des *matrices du type I.*, fabriquées déjà en 1874.
Les investigations précédentes ont constaté déjà que la première matrice du valeur de 5 kr était d'une exécution faible et pour cette raison il faudrait préparer une nouvelle matrice de 100 timbres déjà au cours des premiers mois de l'année 1875, connue par la littérature spécialisée comme type II.
La production des timbres de 5 kr du type I. se faisait sous peu, en quelques mois seulement et selon la constatation de l,auteur six planches d,impression furent fabriquées à la base de la matrice première. Les imperfections des dessins (perles et triangles pâles et délavés) furent d'abord corrigées sur les *planches d'impression*, mais plus tard même la *matrice* fut *corrigée* par filets fines. Les timbres du type I. de 5 kr sont classés par l'auteur, considérant la matrice originale et aussi la régravure répétée en des groupes suivantes:

A. des timbres provenant de la matrice, corrigées par filets fines
B. des timbres provenant des planches d'impression, corrigées par des filets gros
C. des timbres provenant des planches d,impression, regravées en forme d'écran.

L'auteur a donné la solution de la reconstruction totale de la matrice de 100 timbres à la base des timbres de la groupe A. C'est cela que nous présentons à nos lecteurs de manière usuelle: à la suite de la représentation et de la description des caractéristiques de colonne, du groupe et pair, par la publication des caractéristiques individuelles des 100 timbres.

2 Cent ans du timbre hongrois de dessin d'enveloppe (László Pákozdi)

Le centenaire du timbre hongrois de dessin d'enveloppe fut fêté par une exposition de timbres d'invitation, internationale et représentative au siège du MABÉOSZ à Budapest, en mai 1974.
L'auteur de cet article a fait une conférence au cours des programmes organisés, sur le titre ci-dessus, des résultates des recherches de presque 100 années dans le domaine touché et de même des tâches de l'avenir et de l'utilisation pratique des résultats obtenus pour l'assemblage de nos collections, de nos matériaux d,exposition. Cet article, englobant un domaine colossal et s'occupant de nombreux détails, donne à la fois une évaluation critique des résultates obtenus dans ce domaine pendant des longues décades écoulées et de même en nos jours. Il fut constaté et aussi vérifié par des faits que pendant quelques années, écoulées depuis la publication du volume III. de la Monographie en 1968, des résultats si considérables furent realisés par la recherche des émissions et par la connaissance des mêmes, qu'un changement radical de l'idée première actuelle est nécessaire et aussi la conclusion, la démonstration et la description nouvelle monographique de ces connaissances est devenu désirable.
Le plus beau trait moral peut-être de ces recherches est le travail collectif, en surmontant les frontières des pays. Et ce qui est le plus regrettable, c'est le petit nombre des rechercheurs.

3 Le premier timbre de 5 kr imprimé sur un mandat postal (Thomas Bánfalvy, Stockholm, la Suède)

Dans la recherche philatélique aucun terrain ne peut être regardé comme fermé. C'est vérifié par l'essai de l'auteur, certifiant indubitablement qu,ils existent pas 3, mais *4 types* du timbre de 5 kr avec l'effigie de François Joseph, des entiers postaux émis en 1871. Le type, constaté par lui, provient de l'émission première, laquelle fut mise en circulation le 15e février 1875, précédant l'émission des timbres-poste.
Il est bien connu que les timbres de 2 et 5 kr, préparés premièrement en 1871, furent annulés. Mais au cours des dernières recherches il fut établi que qulques exemplaires, échappant de l'annulation, furent mis au cours postal et appartiennent à nos timbres classiques les plus rares.

Auszug aus dem Inhalt

1 Die 1874-er 5 Kreuzer Briefmarke, Type I. (Ferenc Orbán, Silkeborg Dänemark)

Von unseren, am 1. Oktober 1874 mit Briefumschlagzeichnung in Umgang gebrachten 2, 3, 5 und 10 kr Marken wurden die Druckstöcke der 2, 3 und 10 kr Werte bis 1890, auf Grund der noch in 1874 verfertigten Matrizen 1. hergestellt.

Anlässlich der früheren Forschungen wurde bereits festgestellt, dass die Matrize I. des 5 kr Wertes sehr schwach ausgeführt wurde, infolgedessen in den ersten Monaten des Jahres 1875 neue Matrizen mit 100 Markenbildern hergestellt werden mussten, die in der Fachliteratur als Type II. bekannt sind.

Die Matrizen der 5 kr Marken wurden innerhalb weniger Monate hergestellt und laut der Feststellung des Autors wurden auf Grund der Matrize Type I. sechs Druckstöcke verfertigt. Die Zeichnungsfehler der Markenbilder (unscharfe Perlen und Dreiecke) wurden anfangs an den *Druckstöcken* ausgebessert, doch wurde später die *Matrize* selbst mit feinen Linien *nachgraviert*.
Der Autor reihte die 5 kr Marken der Type I., mit Beachtung der Originalmatrize und der mehrmaligen Nachgravierung, in folgende Gruppen ein:

A. Marken, hergestellt mit fein nachgravierter Matrize.
B. Marken, hergestellt mit grob nachgravierten Druckstöcken.
C. Marken, hergestellt mit schirmförmig nachgravierten Druckstöcken.

Dem Autor gelang es, auf Grund von Marken der Gruppe A. die Rekonstruktion der kompletten Matrize mit 100 Markenbildern zu lösen. Diese Lösung präsentieren wir unseren Lesern in gewohnter Weise: nach der Darstellung und der Schilderung der Säulen-, Gruppen- und gepaarten Kennzeichen durch Mitteilung der individuellen Kennzeichen der 100 Markenbilder.

2 Das Zentenarium der ungarischen Wertstempel mit Briefumschlagzeichnung (László Pákozdi)

Das Zentenarium der ungarischen Marken mit Briefumschlagzeichnung wurde in Mai 1974 in Budapest mit einer repräsentativen, internationalen Einladungsausstellung im Hause des MABEOSZ gefeiert.
Im Laufe der Veranstaltungen hielt der Autor des Artikels eine Vorlesung mit obigem Titel über die Resultate der fast 100jährigen Forschungen des betreffenden Gebietes, sowie über die Aufgaben der Zukunft und der praktischen Verwendung der bisher erzielten Resultate im Aufbau unserer Sammlungen, unseres Ausstellungsmaterials.
Die, ein gewaltiges Gebiet umfassende, auf zahlreiche Details eingehende Arbeit gibt auch eine kritische Wertung der, im Laufe der vergangenen langen Jahrzehnte, sowie in unseren Zeiten auf diesem Gebiet erreichten Resultate. Es wird festgestellt und mit Tatsachen bestätigt, dass im Laufe einiger Jahre, die seit 1968, dem Erscheinen des III. Bandes der Monographie verstrichen sind, so gewaltige Resultate erzielt wurden im Gebiete der Forschung, sowie der möglichst vollständigen Erkenntnis der Briefmarkenausgaben, die eine radikale Abänderung der bisherigen Grundideen erfordern und eine neue monographische Zusammenfassung, Schilderung und Publikation dieser Kenntnisse erwünschen.

Vielleicht der schönste moralische Zug dieser Forschungen ist die, Landesgrenzen überwindende Kollektivarbeit. Was aber äusserst bedauernswert ist, ist der ausserordentlich beschränkte Kreis der Forscher.

3 Die erste eingedruckte 5 kr Marke auf einer Postanweisung (Thomas Bánfalvy, Stockholm, Schweden)

In der philatelistischen Forschung kann wohl kein einziges Gebiet als abgeschlossen betrachtet werden. Die Studie des Autors bestätigt eindeutig, dass nicht 3, *sondern 4 Typen* der 1871-er, mit dem Franz-Josephs-Kopf versehenen 5 kr Ganzsachen existieren. Die, vom Autor festgestellte Type stammt aus der ersten frühen Ausgabe, die am 15. Februar 1875 in Verkehr gebracht wurde, noch bevor die Briefmarken erschienen sind.
Es ist bekannt, dass die 1871 als erste hergestellten 2 und 5 kr „Briefmarken" vernichtet worden sind. Die letzten Forschungen ergaben jedoch, dass einige Stücke, der Vernichtung entgehend, in Verkehr gebracht wurden und jetzt zu unseren seltensten klassischen Briefmarken gehören.

СОДЕРЖАНИЕ

1 Выпущенная в 1874 году 5-тикрейцеровая марка 1-го типа (Ференц ОРБАН, Силькеборг)

Стереотипные матрицы 2-х, 3-х и 10-ти крейцеровых знаков из наших марок с изображением конверта номиналами в 2, 3, 5 и 10 крейцеров, выпущенных 1 октября 1874 года, до 1890 года изготовлялись на базе стереотипа I, сделанного еще в 1874 году.

В результате прежних исследований было установлено, что стереотип I марки номиналом в 5 крейцеров оказался по качеству очень слабым, из-за чего уже в первые месяцы 1875 года потребовалось сделать *новый* стереотип со ста марочных изображений, который вошел в филателистическую литературу как тип II.

5-тикрейцеровые марки I типа выпускались только на протяжении нескольких месяцев и по утверждению автора на базе стереотипа I было сделано *шесть* матриц. В самом начале недостатки рисунков марочных изображений (нерезкость перлов, треугольников) исправлялись *на матрицах*, затем производилось *дополнительное гравирование* тонкими линиями самих стереотипов.

С учетом первоначального стереотипа и многократных повторных гравирований автор разбил 5-тикрейцеровые марки I типа по следующим группам:

А. марки от тонко перегравированного стереотипа,
Б. марки от грубо перегравированных стереотипных матриц,
В. марки от переграванированных в зонтичной форме стереотипных матриц.

Автору на основе марок «А» удалось реконструировать стереотип со всеми ста марочных изображений. Вот что мы представим нашим читателям обычным образом: изображение и описание колонных, групповых и парных опознавательных знаков, а также показ индивидуальных опознавательных знаков 100 марочных изображений.

2 Столетие венгерской марки с изображением конверта (Ласло ПАКОЗДИ)

Столетие венгерской марки с изображением конверта в мае 1974 года было отмечено в Будапеште, в здании МАБЕОС проведением репрезентативной международной филателистической выставки с участием коллекционеров по приглашению.

Во время состоявшихся встреч автор статьи сделал доклад под указанным заглавием, посвященный результатам, достигнутым исследователями в затронутой области за без малого сто лет. Кроме того, он наметил задачи на будущее и рассказал о практическом использовании достигнутых результатов в составлении наших коллекций и выставочных материалов.

Длинная статья, которой охвачена большая область филателии, представляет, в частности, собой критическую оценку результатам прошлых десятилетий и наших дней в данной области. Он устанавливает и подтверждает фактами, что за несколько лет после выхода в 1968 году III-го тома «Монографии» были достигнуты столь крупные результаты в области исследований вышенамеченных марок, которые повлекут за собой коренное изменение нащих взглядов на них и сделают желательным подвести итоги вновь приобретенным знаниям и издать их в форме новой монографии.

С моральной точки зрения высоко можно оценивать коллективный характер этого труда, который преодолеет государственные границы. Однако жаль, что в работе может участвовать только небольшая группа исследователей.

3 Первая 5-тикрейцеровая маркированная марка на почтовых формах (Тамаш БАНФАЛЬВИ, Стокгольм)

В филателистических исследованиях ни одну область нельзя считать, наверное, закрытой. Об этом говорит статья автора, однозначно подтверждающая, что пятикрейцеровка с головой Франца Иосифа на таксовых почтовых формах 1871-го выпуска имеет не три, а *четыре типа*. Установленный автором статьи тип происходит из *первого*, раннего выпуска, чьи маркированные марки пустились в почтовый оборот 15 февраля 1871 года, еще до начала выхода почтовых марок.

Известно, что выпущенные первыми в 1871 году 2-х и 5-ти крейцеровые «таксовые билеты» были уничтожены. Однако по результатам последних исследований несколько экземпляров этих билетов пустилось в почтовый оборот и сейчас они рассматриваются как самые редкие классические марки Венгрии.

*

Ára: 15.— Ft

1500 — 75.6593 Ságvári Nyomda, Budapest